

Ненад ГРУЈИЧИЋ

МАГАРЕЋА ПРИЧА

Ја сам трговац сољу. Певам песме од Румуније до Јадрана. Све сам пропутовао, свуда певушио, цакове соли навелико продавао. Прочуло се за моје певање и со. На магарцу и магарици пронео сам сав свој иметак. Уз њих сам, велим, певао, радовао се животу, били су ми и брат и сестра кроз туђе крајеве, низ пуне друмове света округлога. По магарећем ширењу ушију, знао сам колико ћу да певам. Кад спусте најежене ушне шкољке и фркну, певању је крај. Ако бих којим случајем наставио, они би се, магарећа посла, укопали, и ни макац.

Млеко магарице је најздравије на свету. Лечи многе болести, посебно плућа и дисајне органе, обнавља крвну слику и подиже имунитет. Ма да не набрајам – лечи све. Магарица своје младунче, пуле, носи годину и петнаест дана. И то казује да је магарац сложенији створ од човека. Ко би то рекао?

У магарећем млеку купала се и Клеопатра. Оно пролепшава и попут сунца обнавља сјај коже, даје јој здравље и цваст. Сапун од магарећег млека спира видљиве и невидљиве делове тела и коже, храни и оплемењује. Скуп је као злато – за те паре жена би могла да купи читаве цегере обичних сапуна. И то ти је магарећа прича. Узми или остави. Јер, магарица за годину дана даје само двадесетак литара млека. Магареће злато.

Кад магарица зачне, склањам је од магарца. Он тек тад наврће и насрће, против њене воље жели да јој угура своју голему пузду, дупло већу од коњске. Магарица се брани копитама, удара га по лабрњи и тера, али он још више наваљује. Дешавало се да је савлада и растури, како би рекли у судници – да је силује.

И неретко, магарица је знала да побаци плод. Зато, кажем, магарца одвајам од магарице док је бременита. Остављам је код куће и сâм с магарцем крећем на пут. Тад је магарац непослушнији, често застаје, укопава се, њаче, реве, хоће да се врати, ради по своме, бесни, ништа му не можеш. Зато поред соли имам и кесу шећера па га подмићујем и варакам до далекога циља.

А путујемо, богме, далеко, мало би ко веровао. Док се маго слади шећером, ја певам. Али чим слад нестане у његовим крупним зубима, он се укопа и спусти уши. То је, дабоме, значило да морам истог трена престати с певањем. Магаре је сито слаткорије сат-два, па и дуже, ћутећке се пењемо уз брдо с којег ћемо се с ону страну спустити у варош где нас чекају купци соли.

Севдалинка ми прирасла за срце: "Снијег паде на бехар на воће", "Дјевојка соколу зулум учинила", "Звијезда тјера мјесеца", "Колико је Приједор поље", "Ај, срдо моја, не срди се на ме", "Ој, дјевојко, ћинђо моја",

"Врбас вода носила јаблана"... Па "Откако је Бањалука постала", "Сарајево, ватром изгорило", "Ај, колика је Јахорина планина", "Ах, мерака у вечери ране"... Уз саз или шаргију запевати севдалинку, значило је дисати превојима сваке мелодијске шаре, допрети до жилице светлости сваке речи. Ух!

Без севдалинке мој живот би био много сиромашнији, ништа. Пјевао сам, ето, рећи ћу то ијекавски, и кад ми се плаче. Тад је карасевдах најбољи, црна жуч љубави. Сјетим се Фатиме, најљепше цуре у Приједору, допала ми се док сам продавао со на Береку, на малој ади с ријеке Сане. Допала, и ништа даље од тога. Кад заљуља преко мостића, све живо, с једне и с друге обале, гледа и уздише. Ајме мени, лијепе ли жене!

На Береку има неколико џамија, оглашавају се пет пута на дан. Православна црква је овамо, с десне стране ријеке, прије рачвања око Берека. Звона се помијешају с гласом мујезина па вријеме утекне ушима тамо и овамо. Кад су приједорски муслимани подизали срушену џамију, догодило се чудо. Из дубине хоризонта грунуо вјетар и донио тамну облачину у облику главе старца са два коса ока строгог погледа. Старац је с неба оштро посматрао окупљени свијет док се у фијуку олује чула мујезинова молитва. Многима се крв заледила у жилама. Једни су рекли – Алахова опомена, други – чудо невиних још из оног рата.

Око цркве о празницима зачне се луда ојкача, старо козарско коло повилени па се сви изобразе, озбиљни у лицу, по покрету ногу видиш да су весели, ускачу у колоплет укрштених руку преко груди и даворијају. И бркајлије и ђедови, и ожењени и младићи с тек ижђикалом длачицом испод носа, ту су у пуној снази и дјевери и шурјаци, и стричеви и ујаци. Ускачу и снаше, удате и неудате, удовице и старије, виждраче и повијуше. Нагазио сам се и кола и ојкаче, и цура и жена, напјевао за цијели живот: "Жено моја, дедер вјерна буди, ко не тражи, а ти га понуди" . А кад жене шевиним гласом поведу коло, цвјета наново крушка испод црквеног звона. "Ево мене румена ко ружа, удовица крај живога мужа."

На Береку током године има неколико вашара. Како која вјера и датуми, тако и вашари. Накуповао сам се трубица и пиштаљки, огледалцади и пиштољчића, шећерлема и рахатлокума; све дарови за дјецу у нигдини, за туђу дјецу. Био сам ожењен кратко, ни годину и по, нисам имао дјеце, оставила ме несудјеница. О новој женидби и не размишљам, која би то пошла за мене кад ме код куће никад нема. Волим свачију дјецу као своју. На Береку сам се напјевао и намрчио свега и свачега, али и напродао соли, нема шта. Ту ми се магарац био загледао у једну магарицу трговца из Истре. Пустили смо их уз Сану у ноћ да се ижцилитају.

Берек је и мјесто гдје навраћају и ловци у свој Дом. Ту сам се, вала, наслушао севдалинке. Гледао сам како ловци долазе са преко рамена натовареним фазанима и зечевима, сједају за столове у башти Дома. Уз мезетлук и ракију пјевају најљепши севдах док им крај ногу мирује убијена дивљач од којих је нека већ била печена на столу.

У Фатиму се заљубио Младен, црнооки младић јаког корака, из чувене партизанске породице. Фатимин дјед био на супротној страни у Другом свјетском рату. Она и Млађо тајно су се виђали и ашиковали. Различита вјера, то ти је, родитељи били против. Видјевши да нема среће у Приједору, Фатима и Младен побјегну у свијет, шта ће друго! Тек понешто се могло чути о њима, углавном непровјерене приче: да су у Швајцарској, у Њемачкој, неки рекли – у Шведској, а поштар Лујенда донио причу да су у Америци. Онда опет неки ћућорили да су Младен и Фатима испали из воза, утопили се у мору, авион се срушио, да су се разбољели у бијеломе свијету и шта све не. Долазиле су и лијепе приче: да су се обогатили, да возе по три аута, да је Фатима добила на холандској лутрији премију највећу у историји, да имају ланац апотека, да не знају шта ће од пара, да имају петоро дјецe, да пуцају од здравља.

Много година касније, с магарцима у Бугарској, набасао сам, нећете вјеровати, на Фатиму и Младена, као неке лудспреде раде у циркусу. Она на слону изводи акробатске вјежбе, хвата се за трапез, пење и хода изнад понора раширених руку, озго скаче слону на пружену сурлу А Младен са змијама игра некакав плес, носа их под пазухом и око врата, па с врха главе, а оне дебљине његових руку и ногу, па их онда принесе и мота око слонове сурле док се Фатима преврће на леђима големе животиње.

Хтјели су да купе, нису питали шта кошта, и магарца и магарицу, кажу, то би у циркусу била атракција. Дресирали би их да реве на дечје гласове и бомбоне, и шта све већ не рекоше. Навалили, нуде и мени посао – да продајем карте на улазу у циркус, а могао бих и са магарцима припремити тачку са пламеним колутовима и шећером. Једва побјегах с магарцима, и не упитах како им је у Бугарској, и откуд ту, како су допељали у турски циркус.

Е, људи, шта све живот намести. Ево ме опет у екавском времеплову, спустио сам се у Срем. Ту има добрих магараца, разликују се од банатских, на пример. Мало је ситнији, али ђаволаст, ради по своме и – тачка. Воли и да попије. Виђам га с газдом испред продавнице како оба цевче пиво из исте флаше, а богами хоће магарац и вино. Тад не слуша газду, овај мора по његовоме – како маго њакне. Растрчи се магарац у круг, па напада децу, маше репом, нагло се укопа, ритне се ногом, удари главом у групу људи што чучећи пијуцкају пред продавницом. Они врисну у смеху и страху, па бежи куд који мили моји. С таквим магарцем ја не бих пошао у свет. У Банату нисам чуо да се магарци тако понашају. Ни у Бачкој, мада је један играо уз сватовску музику, на свадби потомка Дунђерских. Неки рекли да је то душа Гедeона Дунђерског, пала и игра у магарећој опреми.

Ту ти је бећарац мила мајка. То ти је њихова ојкача, само што се види да је мелодија бећарца много млађа, онако варошка и грађданска. А то шта све Сремци запевају и које, око поноћи, безобраштине одерњају уз тамбуру, то нема ни и у два Баната, ма – ни у две Бачке. Мислио сам да тога има само у ојкачи. Старија је, па ко велим, паметнија, има право да лане. Свугде се у

Војводини сербској пева бећарац, али, велим, у Срему, чудо једно: "Колико си љубила бећара?/ Три пут седам двадесет и један,/ и још осам, ето, толико сам!" Ово је тростих, бећарац је обично у двостиху: "Веруј керу, не веруј швалеру...". Ето, у једном стиху све се већ римује и казује, други нећу ни наводити. А кроз безобразне – хм, неки други пут.

У Банату сам видео како се пева уз њењаре, чудне инструменте који нису ни тамбура ни виолина. А јесу једно и друго, нешто између – кобза зову тај инструмент. Умало их на први поглед на назвах магарећим гаћама, ни сам не знам зашто. А зову их, видиш – кобилина глава! Кажу да у руским степама на шупљу коњску главу пустињаци свирају. Е, овде у пустарским салашима неки певају и свирају уз кобилину главу, зову је и слепачка виолина. Певају слепци од салаша до салаша, за комад сланине и сира, коцку шећера и шаку соли, кесу брашна и ораха. Слепце обично води неумивена девојчица с дуплом торбом пљоскуљом на леђима каквог шантавог магарета. Нико их не одбија, сви дају колико могу, сматрају да им слепи певач доноси срећу, пуштају га да дотакне штапом кокошке отпозади – да више јаја носе, уводе слепца у шталу да прекрсте штапом балегарски воњ – да би краве доста млека давале. Моји магарци почесто реву као те њењаре: "Ње-њааа-ње-њааа!"

Пева се лепо и у Барањи и Славонији, и тамо сам јездио, и ту с магарцима и сољу одлично прођох. Истина, ту се ијекавски пјева бећарац, него шта. Али ту се преливају и староградске песме из Бачке: "Говори се да ме вараш и да ћеш ме оставити, а знаш добро да сам болан и да нећу оздравити." Био сам се заљубио у једну Бранку из Борова. Прелијепа, витка, очију као листићи рибизли. Разбољела се, нападе је сушица, оде у некакву болницу-бараку, ту се задржа мјесец дана, ни једном је не посјетих, огријеших се, она изађе, удаде се за некога Кајкавца и уз рат побјеже с њим у Аустралију, да сачувају клупко љубави с кућног прага.

Да ти не причам о сомалијским и нубијским магарцима тамне коже као катран, неке сам видео на Јадрану. Неке видео, нешто о њима чуо, у Африци нисам био, можда ће ме со одвести и међу црнце. Да не заборавим, чуо сам у Албанији од трговаца циметом да постоје и неке необичне магареће расе, кулан и онагер, мазге за теретну робу. У Тирани сам се распеђелио уз албанску дарабуку, како ли је већ зову, инструмент звони на све стране, потиче из Персије и Ирака. Има га – као магаради, тушта и тма и на Балкану. Кожу ти јежи док циличе, а песме ти крв сјурју у главу, зацрвениш се као хоргошка паприка.

На Космету сам певао манастирске и песме из времена цара Душана, ето, најпре ону "Ој, голубе мој, голубе", па "У Призрену зелена јабука", те "Живка Сирињка"... Као да ме наливаш медовином одозго, тако кроза ме теку косметски божури песама, у ножним прстима голица песма као моја бивша жена кад би ме после дугих путовања масирала у ноћ. Понекад ми се учини да се претварам у два врана гаврана што лете са Косова Поља

крвавога, то се догађа кад тужне песме из срца јадам. Волим запевати па да ме нема, у ваздух да се претворим, и ветар будем што ми пепео разноси горама и рекама Сирињке жупе.

Магарца зову и осао. Ту ми се чудно крије реч – со, као да се кривели па претвара у другу – осао. Један трговац сољу из Грчке уверавао ме је да магарца називају ослон по главном граду Норвешке. Ма не верујем, то је неки други падеж. Не знам пуно о скандинавским магарцима, али их сигурно и тамо има. За магарицу се, вели Грк, каже да је ослица или кѐња, кѐњица, неки веле и кѐњача. Можда је Осло магарећи град, ко ће га знати, тамо мрак и не пада као на остали свет, прозукле слике и призоре видиш, као да ти је копрена на оку. Или је сва та прича магарећи кашаљ. Не знам да ли бих у таквој земљи умео заноћити?

Сусретао сам у Грчкој доста мула, које су мешавина магарца и кобиле, могу да понесу тежак товар, али су мекших копита, потроше их брзо без потковица. Слично је и са мазгама, њих направе коњ и магарица. Веле да муле и мазге даље не могу да се множе. Казна Божја, јер и магарац и кобила, и коњ и магарица, припадају фамилији коња копитара. Испомагао сам се једном мулом на путу у Турску, није као магарац, нешто недостаје у карактеру те животиње, нема оне магареће среће – да на путу сретнеш купца и продаш пола товара соли. С мулом све иде наопако и неизвесно. Само што ми носи терет, остало није по мери успешног посла. Као да ме урекне, таква је мула.

Ево ме силазим низ црногорске вртаче. Пјевам њихове пјесме, магарац не мари, пушта ме колико хоћу. Ваљда му одговара одјек у лијепим вртачама црногорским, један се на стотине разбије па, као аламуња, кроз кланце и клисуре, низ рјечна корита дочепа мора и нестане на пучини иза линије хоризонта. Одатле даље, чудом, до ушију каталонских магараца специјализованих за утовар и истовар прекоокеанских бродова.

Опет пловим ијекавицом и веселе сам душе. Одмарамо маго и ја гдје стигнемо, Цетиње није далеко, продаћу сву со. И Јадран је у близини, одатле сам, из албанских лука прешао овамо и добро могу да зарадим. Вратим се по неколико пута по нове вреће соли и све продам. Волим ја Црну Гору, сва је у некој доколици, као да нико ништа не ради, а све буде завршено. Највише посла пада на њихове жене, вриједне паћенице, али – оне командују. Ко мисли да мушко у Црној Гори држи власт, грдно се вара, жена је ту командант параде. И кад ћути, командује, кад ти кажем, поготово ако је – мајка, па дјеца од ува до ува: "Ој, весела, веселице, веселе ти очи имаш, кога год си погледала, свакоме си рану дала..."

Али што сам се гусала нагудио, не би стале на све магарце Мораче. Гудим ти ја и без гусала у рукама, такво ми грло, расцјепи се па ко гудалом гуслам и попјевам у исти мах: "Нема дана којега ми желимо...". И магарци ме некад прате, вјерујте ми, некад су ми они као гусле, а ја само пјевам. Магарица поведе пјесму тање, магарац попраи дебље, и ја се ту негдје

утрпам својим гласом, упредамо да је милина слушати. Ја измишљам ријечи па личи ко да су праве, ко да их је неко други прије мене спјевао. Ваљда је то од планинске љепоте и мириса са свих страна, ошамути ми се у глави од рајске звуковине, заборавим да сам на земљи, ко да сањам, ето.

Из Црне Горе мораш у Херцеговину, стару Црну Гору. Ту сам се на камену и наситио и напио. Нема љепше прилике од хладовине у Херцеговини, од пршуте, сира и вина, од воде ледене. Све је као из раја. Још ако те каква мркоока цурица гледне са своје шарене сукњице, у глави ти звонци и прапорци, летиш изнад Леотара. С магарцем и магарицом највише сам се наљудикао у Херцеговини, људи разговорљиви, лијепо причају, ко да пјевуше, воле и гангу, запјевали смо и кад нам се не пјева, богме и поскакивали. У ритму ганге магарац једном почео на магарицу наскакивати, морали смо га за реп вући, неће да пусти и то ти је. Ни шећер не помаже, херцеговачки ваздух распомама магарца. Ма ни магарици није свеједно, и она друкчија на том ваздуху око Требиња. Пирка луди шилок с мора од Дубровника, па јој све мило и немирно, стручак морског цвијета у ваздуху затрепери, магарица пошандрца, шири носнице и репом млати по боковима, лепи јој се низ ноге влага, плазе се нова путовања и изазови. Тако обично бива, однекуд неки вјетрић најави даљине и пут се под ноге сам напирлита.

Обишао сам ти ја Страдун и дубровачко прилеђе уздуж и попримеко. Ту нема нове зараде, ту само узимам со, трпам у вреће и возим преко Херцеговине даље. Али сам се насладио дубровачких пјесама, умијем ти ја пјевати ко саму клапу да чујеш, толико се гласова изроди у мени. Не два-три, већ – до десет усложим и умножим. Некад и више, као да сам цијели хор. Јаве ми се неке струне у грлу, једна другу спаја и продужава, кад ти кажем, има и женских гласова у мени: "То нису јидра моје броднице, већ то су гаћице моје Марице!" Кад запјевам, свијет се окупља и баца ми у шешир парице. Немам ја намјеру тако зарађивати, нисам просјак, али шешир сам слети с главе, изврне се и зине: Убацуј, новац ће другима, мени неће!

Прошао сам с магарцима и добро и зло. Без њих би ми живот био нула. Ко не зна магарећу душу, не зна шта је човек. С магарцем си најближи Богу. На магаричиним леђима господ Исус Христос је ујао у Јерусалим. Понизност је врлина над врлинама. Ја учим целог века од магараца. Из очију им видим да су са неба. Овде на земљи су по вишем задатку. Ко с њима кућу гради, небески је човек. Без магарца нема соли земаљске, нема мудрости и знања, нема ничега. С магарцима се највише учи и дела. Зато се не љутим и кад лудују. Магарци су мени хлеб и вода, пост и истина. С њима ћу до краја света, у весеље живота и тугу земаљску. Кад други нешто приговарају, кажем: "Ја сам магарац који носи тајне." Ову реченицу, у Аристофановим "Жабама", своме господару изговорио је роб. Нека и ја будем роб, примам се такве жртве за све чиме ме магарци подарише. У себи пред Богом проводим дела чисте понизности.

Бежећи пред Иродом, Јосип је Марију одвео у Египат на леђима магарице. И то су дела племенитих магарећих ушију. Аполон је променио уши краља Мидаса у магареће, јер је овај више од музике делфског храма волео да слуша Панову фрулу. Волео човек природу и живот, клонио се институција и њихових канона. Људина, нема шта. Зато о магарцу и за његовог живота – све најбоље. Магарац је, да не заборавим, носио ковчег који беше колевка за Диониса. Да, брале мој! И ово да чујеш, копито дивљег магарца ниједна отровна вода не може нагрести. Која још животиња има такво копито? Коњско копито без потковице не може ни до дућана. А магарећа вилица је толико тврда да је њоме Самсон убио хиљаде непријатеља. Е, мој драги!

Има несрећника који кажу да је магарац сав у тврдоглавости, депресиван и приглуп, мазгов један. Чак и неке књиге тако пишу. Не бих рекао то за магарце. То је као да ми сипаш со на рану. Замисли, на факултету, на ветеринарству, студенти данас ни реч не уче о магарцу, избачен је из школског програма. Све бих ја те професоре и министре просвете у магарећу клупу. Немају они појма шта је магарац. Знам легенду у којој Окнос плете уже од трске, а уз њега магарица поједе све што он исплете. Дидактичари-психолози би казали, то се односи на расипну жену која уништи све што радан муж створи. Па шта? Ја сам стварао целог века, и ништа нисам изгубио, напротив. И нико ми то није расуо. А било је жена, не могу да не кажем, онако за ноћ-две, на путу, у лукама и крчмама. Ону једну једину, прву, праву, не рачунам. Није стигла ни да ме упозна. Све сам створио с магарцима, певајући.

И ово да чујете, није да паметујем, магарац је симбол спознаје и предајног сазнања. То знају најдуховнији људи, има га и уз Христове јаслице. Рекох ли? Ево кроз Србију неки дан с магарцем, насмејана прође, и дан-два задржа се у Хомољу, двадесетогодишња Францускиња која пешке с Азурне обале крену у Јерусалим. То је пут чистунства и наде. Магарац надвладава злотворне тежње и супротставља им се својим понизним миром. Зна она то, није луда. И то је супротно увреженом мишљењу о магарцима – да су ово, да су оно, да је магарац симбол нагона, незнања и мрачних склоности. Којешта! Ко је погледао магарцу у очи, све му се само казало. Толико доброте нагледати се неће за цео живот. Ја гарантујем да су магарци као људи, и црвени и бели, и црни и жути. Цела планета је магарећа, и с морем и копном, сва.

С магарцем проћи кроз свет – певајући, преживети сва чуда на том путешествију у круг и остати здрав и читав, то само одабрани и обележени могу. Ја сам с магарећим душама савладао слепило и подсмех, и дошао до надљубавне среће и победе, доживео истинску преобразбу и унутрашње васкрснуће. Ко то понови, ево му коцка шећера.

Траг, март, 2011.